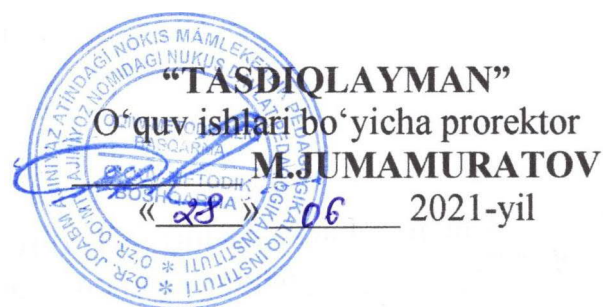

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY VA O‘RTA MAXSUS TA‘LIM
VAZIRLIGI**

**AJINIYOZ NOMIDAGI NUKUS DAVLAT PEDAGOGIKA
INSTITUTI**

KLASSIK SHE‘R O‘LCHOVI

Bilim sohasi: 100000 – Gumanitar
Ta‘lim sohasi: 110000 – Pedagogika
Ta‘lim yo‘nalishi: 5112400 – O‘zga tilli guruhlarda o‘zbek tili

№	Mashg‘ulot turi	Ajratilgan soat	Semestr	
			VI	
1	Ma‘ruza	16	16	
2	Seminar	16	16	
3	Amaliy	34	34	
4	Mustaqil ta‘lim soati	46	46	
5	Umumiy auditoriya soati	66		
6	Umumiy o‘quv soati	112		

Fanning ishchi dasturi Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika institutida ishlab chiqilgan va institut Kengashida tasdiqlangan (2021-yil 28-iyundagi 11-sonli majlis bayonnomasi) fan dasturi asosida tayyorlangan.

Tuzuvchi: Allamberganova N. – Nukus DPI O‘zbek adabiyoti kafedrası katta o‘qituvchisi, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori

Taqrizchilar: Tashanov K. – Nukus DPI O‘zbek adabiyoti kafedrası dotsenti, filologiya fanlari nomzodi

Bekchanova S. – Nukus DPI O‘zbek adabiyoti kafedrası katta o‘qituvchisi, filologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori

Ishchi fan dasturi Turkiy tillar fakulteti kengashining 2021-yil “28” - may dagi 10 - sonli bayonnoma bilan ma‘qullandi.

Fakultet kengashi raisi: B. Davletov

Ishchi fan dasturi O‘zbek adabiyoti kafedrası majlisida muhokama qilinib, “26” - may dagi 10 - sonli bayonnoma bilan tavsiya qilingan.

Kafedra mudiri: S. Matyakupov

Ishchi fan dasturi Nukus davlat pedagogika instituti O‘quv-uslubiy kengashining 2021-yil “28” 06 dagi 11 - sonli qarori bilan tasdiqlangan.

1.O'quv fani o'qitilishi bo'yicha uslubiy ko'rsatmalar

Fanning mazmuni

Fanni o'qitishdan maqsad – Inson nutqining o'ziga xos o'lchangan ko'rinishi she'riyatni yuzaga keltiruvchi omillardan biri hisoblanadi. Ammo har qanday o'lchov she'riyat uchun mezon bo'lavermaydi. Bu borada she'riyatning o'ziga xos me'yor – mezonlari mavjud. «Aruz she'r tizimi» Sharqda, xususan klassik she'riyatimizda asosiy she'riy mezon vazifasini o'tagan. Mazkur fanni o'qitishdan maqsad ana shu ilmning o'ziga xos jihatlaridan talabalarni xabardor etishdan iborat.

Fanni o'qitishning vazifasi – talabalarni o'zbek xalq og'zaki ijodi namunalari bilan tanishtirish, ta'lim oluvchilarda qayd etilgan masalalar bo'yicha bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirish vazifalarini bajaradi.

Klassik she'r o'lchovi fanining maqsad va vazifasi.

Klassik she'r o'lchovi fani bo'yicha talabalar bilimi, ko'nikma va malakasiga qo'yiladigan talablar

- Avvalo ushbu fanni o'rganuvchi talaba klassik adabiyotimizdan yaxshi xabardor bo'lishi, muayyan miqdorda g'azallarni yod bilishi kerak;
- arab grafikasi asosidagi eski o'zbek yozuvini bilishi;
- klassik matnni to'g'ri o'qishi, to'g'ri talaffuz qilishi va sharhlay bilishi;
- arabcha, forsha so'z va iboralarni bilishi, lug'at ustida ishlay olishi;
- tilshunoslikning «fonetika» bobidan yaxshi xabardor bo'lish.

Klassik she'r o'lchovi fanining o'quv rejasidagi boshqa fanlar bilan aloqasi, o'zaro bog'liqligi va uslubiy jihatdan uzviyligi

Ushbu fan bevosita «O'zbek klassik adabiyoti», «Adabiyot nazariyasi», «Ifodali o'qish», «Tilshunoslik» fanlari bilan bog'liq.

Klassik she'r o'lchovi fanini o'qitishda zamonaviy pedagogik texnologiyalarning aqliy hujum, interaktiv, bumerang kabi usullaridan foydalangan holda tushuncha beriladi.

2. Ma'ruza mashg'ulotlari

1- jadval

№	Ma'ruza mashg'ulotlar mavzulari	Dars soatlari hajmi
VI semestr		
1	Aruz she'r o'lchovining muhim nazariy asoslari	2
2	Hijo va juzvlarning o'ziga xos xususiyatlari	2
3	Ruknlar, ularning tuzilishi va turlari	2
4	Bahrlar. Ularning tuzilishi va turlari. Zihof va furu'lar haqida ma'lumot	2
5	“Mutaqorib” va “Mutadorlik” bahrlari, zihoflari	2
6	Hazaj bahrlari va zihoflari. Ruboiy vaznlari	2
7	Ramal, Rajaz bahrlari va zihoflari	2
8	Komil va Vofir bahrlari va zihoflari.	2

	Murakkab bahrlar.	
VI semestr bo'yicha jami		16

Maruza mashg'ulotlari multimediya qurilmalari bilan jihozlangan auditoriyada akadem guruhlar oqimi uchun o'tiladi. O'quv ma'lumotlarining sifati va samarali tashkil etishga ta'sir etuvchi quyidagi intelfaol usullardan klaster, aqliy hujum, T-sixema, baliq skleti, konsentual jadval, benn-diogrammasi, keys-stadi, kabilardan keng foydalanadi.

2. Amaliy mashg'ulotlar

2- jadval

№	Amaliy mashg'ulot mavzulari	Dars soatlari Hajmi
III semestr		
1	Hijo va juzvlar tahlili	2
2	Ruknlar, ular asosida bahrlar hosil qilinishi baytlar asosida tahlil	4
3	Mutaqorib bahrlari va zihoflari tahlili	2
4	Mutadorik bahrlari va zihoflari tahlili	2
5	Hazaj bahrlari va zihoflari tahlili	4
6	Ruboiy vaznlari tahlili	4
7	Ramal, bahrlari va zihoflari tahlili	4
8	Razaj bahrlari va zihoflari tahlili	4
9	Komil, Vofir bahri va zihoflari tahlil	4
10	Murakkab bahrlar tahlili	4
VI semestr bo'yicha jami		34

Amaliy mashg'ulotlari multimediya qurilmalari va boshqa qurilmalar va boshqa texnologiyalar bilan jihozlangan auditoriyada har bir akademik guruhga alohida o'tiladi. Mashg'ulotlarni olib boorish usullari turli tuman ko'rinishda bo'lsa-da, faol va interfaol metodlar ko'proq qo'llanilishi maqsadga muvofiq. Shuningdek, mashg'ulotlar davomida amaliy vaziyatlar, muomoli topshiriqlar, "Keys-stadi" texnologiyalari o'qituvchi tomonidan beriladi. Ko'rgazmali materiallar va axborot multimediya qurilmalari yordamida uzatiladi.

3. Seminar mashg'ulotlar

3 - jadval

№	Seminar mashg'ulot mavzulari	Dars soatlari Hajmi
VI semestr		
1	Vasl, imola va taslim hodisalari.	2
2	Ruboiy vaznlari	2
3	Ruboiy vaznining axrab shajarasi.	2
4	Ruboiy vaznining axram shajarasi.	2

5	Murakkab bahrlar: Sa'ri bahri	2
6	Murakkab bahrlar: Xafif bahri	2
7	Murakkab bahrlar: Muzore bahri	2
8	Murakkab bahrlar: Mujtass bahri	2
VI semestr bo'yicha jami		16

Seminar mashg'ulotlari multimediya qurilmalari va boshqa qurilmalar va boshqa texnologiyalar bilan jihozlangan auditoriyada har bir akademik guruhga alohida o'tiladi. Mashg'ulotlarni olib boorish usullari turli tuman ko'rinishda bo'lsa-da, faol va interfaol metodlar ko'proq qo'llanilishi maqsadga muvofiq. Shuningdek, mashg'ulotlar davomida amaliy vaziyatlar, muomoli topshiriqlar, "Keys-stadi" texnologiyalari o'qituvchi tomonidan beriladi. Ko'rgazmali materiallar va axborot multimediya qurilmalari yordamida uzatiladi.

4. Mustaqil ta'lim

4-jadval

№	Mustaqil ta'lim mavzulari	Dars soatlari hajmi
III semestr		
1.	Aruzshunoslik tarixi.	4
2.	O'zbek aruzi.	4
3.	Hazaj bahri vaznlari.	4
4.	Ramal bahri vaznlari.	4
5.	Ruboiy vaznlari	4
6.	A.Navoiy g'azallarining vazn o'lchovlari	8
7.	Bobur ruboiylari vazni	6
8.	Nodira g'azallari tahlili	4
9.	Muqimiy lirikasida aruz	4
10.	Mustaqillik davrida aruz vaznining qo'llanilishi	4
VI semestr bo'yicha jami		46

Mustaqil o'zlashtirilgan mavzular bo'yicha talabalar tomonidan referatlar tayyorlanadi va uni taqdimoti tashkil qilinadi. Talabalar tomonidan mustaqil ishlar tayyorlanayotganda ular e'tiborini ilg'or xorij tajribasi bilan mamlakatimizda psixologik xizmat, psixokorreksiyada qo'lga kiritilayotgan yutuqlarning asoslarini bog'lash, tahlil etish, o'z fikrlarini hayotiy misollar bilan yoritilishiga yo'naltiriladi.

5. Tavsiya etilayotgan oraliq nazorat savollari

VI semestr

1. Aruz ilmi nechanchi asrda vujudga kelgan?
2. Aruz ilmining asoschisi kim?
3. Kecha kelgumdur debon ul sarvi gulru kelmadi,
Ko'zlarimga kecha tong otkuncha uyqu kelmadi.
Yuqoridagi g'azal qaysi bahrning qaysi vaznida bitilgan?

4. Bir cho'ziq bo'g'indan iborat bo'lgan sabab nima deb ataladi?
5. Ikki qiska bo'g'indan tuzilgan sabab nima deb ataladi?
6. Sakkiz ruknning hammasi bo'lib necha xilgacha zihofga uchraydi?
7. Fa rukni qaysi zihofga duch kelishi bilan hosil bo'ladi?
8. Ko'rdum yuzingni devona bo'ldim
Aqlu hushumdan begona bo'ldim.
Bayt qaysi ruknlar asosida yozilgan?
9. Mustafilun ruknini izohlang.
10. «Shatar» zihofiga uchragan mafoiylun qaysi bahrda ishtirok etadi
11. Saydning qyaya ber, sayyod, sayyora ekan mendek,
Ol domini bo'ynidin, bechora ekan mendek.
Bayt aruz vaznining qaysi bahr va ruknida yozilgan?
12. Sharq adabiyotidagi barcha ruboiylarda qo'llaniladigan tarmoq ruknlarni izohlang.
13. Sharq adabiyotidagi ruboiylar ishtirok etuvchi ruknlar jihatidan qaysi bo'laklarga bo'linadi?
14. Navoiy qalamiga mansub ushbu misol aruz vaznlaridan qaysi biriga to'g'ri keladi? «Soqiyo, hijron tunidur, boda tut».
15. «Sayding qo'yaber sayyod, sayyora ekan mandek». Keltirilgan misrada qanday ruknlar ishtirok etgan?
16. She'ning afoyilini toping. Qilur paykonlaring ko'nglum o'tin tez,
Agarcha patra bo'lmas shula angez.
17. Sherning afoyilini aniqlang!
Keldi ochilur chog'ing, o'zligin namoyon qil,
Parchalab kishanlarin, bog' ichida jovidan qil.
18. A.Navoiy «Farhod va Shirin» dostoni qaysi bahrda yozilgan?
19. Qaysi vaznda misralarning birinchi va uchunchi ruknlari mafoiylunning ashtar tarmog'i - foilunga teng bo'ladi?
20. Hazaji musammani axrabi maqbuzi solimi abtar vaznining tarmoq ruknlarini toping.
21. Mafulu mafoiylun mafoiylu faal vaznini toping.
22. Fors-tojik allomasi A.Jomiyning qaysi asari aruzshunoslikka bag'ishlangan?
23. Furqatning aruz ilmiga doir risolasi kim tomonidan topilgan?
24. Ul shayxki, minbar uza afsunga berar tul
Shayton dur, o'zi, majlisining ahli suruk g'ul Bayt afoyilini toping.
25. Bir sabab va vatati majmu birikmasidan qaysi ruknlar vujudga keladi?
26. Vatad hamda fosilaning birikuvidan qaysi ruknlar maydonga keladi?
27. Mafoiylun va foilatun ruknlarining ketma-ket takrorlanishidan qaysi bahr yuzaga keladi?
28. Ne xayol edi yanakim ko'ngul qushi saydini havas aylading.
Ushbu misra chizmasini toping?
29. Foilotun va mustafilun ruknlarining birikib takrorlanishidan qaysi bahrlar tuziladi?
30. Mafoiylun ruknining takrorlanishidan qaysi bahr hosil bo'ladi?
31. Vafo, bahor, so'zlarida qanday hijolar ishtirok etmoqda? Ularni izohlang
32. O'ta cho'ziq hijolarni izohlang, ularning ohang yaratishdagi vazifasini tushuntiring.

33. Musamman vaznlarning tarkibiy tuzilishini tushuntirib bering.
34. Mafoylun rukni hijolarining miqdoriy o'zgarishlarga uchrashi natijasida hosil bo'ladigan tarmoqlarni izohlang.
35. Mafoylun rukni hijolarining sifat o'zgarishlarga uchrashi natijasida hosil bo'ladigan tarmoqlarni izohlang.
36. Foilotun rukni hijolarining miqdoriy o'zgarishlarga uchrashi natijasida hosil bo'ladigan tarmoqlarni izohlang.
37. Foilotun rukni hijolarining sifat o'zgarishlarga uchrashi natijasida hosil bo'ladigan tarmoqlarni izohlang.
38. Mafoylun rukni hijolarining ham sifat, ham miqdoriy o'zgarishlarga uchrashi natijasida hosil bo'ladigan tarmoqlarni izohlang.
39. Foilotun rukni hijolarining ham sifat, ham miqdoriy o'zgarishlarga uchrashi natijasida hosil bo'ladigan tarmoqlarni izohlang.
40. Mustafilun rukni hijolarining miqdoriy o'zgarishlarga uchrashi natijasida hosil bo'ladigan tarmoqlarni izohlang.
41. Mustafilun rukni hijolarining sifat o'zgarishlarga uchrashi natijasida hosil bo'ladigan tarmoqlarni izohlang.
42. Foilun rukni hijolarining miqdoriy o'zgarishlarga uchrashi natijasida hosil bo'ladigan tarmoqlarni izohlang.
43. Foilun rukni hijolarining sifat o'zgarishlarga uchrashi natijasida hosil bo'ladigan tarmoqlarni izohlang.
44. Mustafilun rukni hijolarining ham sifat, ham miqdoriy o'zgarishlarga uchrashi natijasida hosil bo'ladigan tarmoqlarni izohlang.
45. Foilun rukni hijolarining ham sifat, ham miqdoriy o'zgarishlarga uchrashi natijasida hosil bo'ladigan tarmoqlarni izohlang.
46. Vasl hodisasi va uning shery tizimdagi vazifasini tushuntirib bering.
47. Qisqa hijolarni izohlab bering.
48. Cho'ziq hijolar va ularning turlarini izohlang.
49. O'ta cho'ziq hijolar va ularning turlarini izohlang.
50. Sabablar va ularning turlari haqida malumot bering.

6. Tavsiya etilayotgan yakuniy nazorat savollari

VI semestr

1. O'zbek aruziga xos xususiyatlarni izohlang.
2. Bahrlar haqida malumot bering.
3. Bir xil ruknning aynan takroridan paydo bo'ladigan bahrlarni izohlang.
4. Ikki xil ruknning navbat bilan takroidan tashkil topgan bahrlar haqida malumot bering.
5. Bitta bir xil, ikkita ikkinchi xil ruknlar qo'shiluvidan hosil bo'lgan bahr haqida gapiring.
6. Zihoflar va ularning vazifasi nimadan iborat?
7. Ruboiy vaznlarida ishtirok etuvchi tarmoq ruknlar haqida malumot bering.
8. Tuyuq tarkibida ishtirok etuvchi rukn va tarmoqlarni bilasizmi?
9. Hazaji musaddasi maqsur vaznini misollar asosida izohlab bering.

10. Hazaji musaddasi mahzuf vaznini misollar asosida izohlab bering.
11. Fitratning aruz nazariyasiga oid ilmiy faoliyati haqida gapiring.
12. A. Rutamovning «Aruz haqida suhbatlar» risolasi haqida malumot bering.
13. A. Navoiy va aruz sheriy tizimi haqida soʻzlab bering.
14. Bobur va uning «Muxtasar» asari.
15. Mutadorik bahri haqida malumot bering.
16. Mutaqorib bahri va uning tarkibiy tuzilishi.
17. Hazaj bahri va tuzilishi haqida tushuntiring.
18. Ramal bahrining musaddas koʻrinishi vaznlari haqida malumot bering.
19. Olti ruknli hazaj vaznlari haqida tushuntiring
20. Sakkiz ruknli hazaj bahri vaznlari haqida nimalarni bilasiz?
21. Mustahzod sheriy shaklining vaznini izohlang.
22. Axrab shajarali ruboiylar haqida malumot bering.
23. Axram shajarasidagi ruboiylarni izohlang.
24. Aruz va aruzshunoslikning ilk manbalari haqida nimalarni bilasiz?
25. Olti ruknli ramal vaznlarini tushuntirib bering.
26. Sakkiz ruknli ramal bahri koʻrinishlari haqida tushuncha bering.
27. Ruknlarning baytdagi oʻrniga koʻra nomlanishi haqida malumot bering.
28. Muzore bahrining tarkibiy tuzilishi haqida malumot bering.
29. Rajaz bahri tuzilishi haqida nimalarni bilasiz?
30. Rajaz bahrining murabba koʻrinishidagi vaznlar haqida tushuntiring.
31. Hafif bahri vaznlari haqida malumot bering.
32. Hafif bahri tarkibiy tuzilishi haqida tushuntiring.
33. Mujtass bahri vaznlarini tushuntiring.
34. Mujatass bahri tarkibiy tuzilishini izohlang.
35. Mafoiyun rukni tarmoqlari nomlarini izohlang.
36. Foilotun rukni tarmoqlari nomlarini izohlang.
37. Mafuvlotu rukni tarmoqlari haqida tushuntiring.
38. Munsarih bahrini yuzaga keltiruvchi ruknlar haqida tushuncha bering.
39. Sari bahri haqida nimalarni bilasiz?
40. Faqat musaddas koʻrinishli vaznlarni qanday izohlaysiz?
41. Fauvlun rukni tarmoqlari haqida gapirib bering.
42. Mutaqorib va uning vaznlari haqida tushuntiring.
43. Oʻn olti ruknli mutaqorib bahri vaznlari haqida gapirib bering.
44. Hozirgi oʻzbek aruzshunosligi haqida nimalarni gapira olasiz?
45. Komil bahri va uning vazniy koʻrinishlari.
46. Hozirgi oʻzbek sheriyatida aruz sheriy tizimi.
47. Qolmay shaharda toqatim, Qishloq chiqardim odatim.
Ushbu baytning bahri va vaznini aniqlang.
48. Sakkiz ruknli rajaz bahri koʻrinishlari haqida nimalarni bilasiz?
49. Muzore bahri vaznlari.
50. Mujtass bahri vaznlari

<p>martagacha qayta topshirishga imkoniyat beriladi.</p> <ul style="list-style-type: none"> - oraliq nazorat turini topshiraolmagan, shuningdek, ushbu nazorat turi bo'yicha "2" baho bilan baholangan talaba yakuniy nazorat turiga kiritilmaydi. - oraliq nazoratni o'tkazish jarayoni kafedra mudiri tomonidan tuzilgan komissiya ishtirokida davriy ravishda o'rganib boriladi va uni o'tkazish tartibi buzilgan hollarda, oraliq nazorat natijalari bekor qilinadi hamda oraliq nazorat qayta o'tkaziladi. 		
<p>Yakuniy nazorat</p>		
<ul style="list-style-type: none"> - yakuniy nazorat turi otkaziladigan kuniga qadar talabalar joriy va oraliq ballari yig'indisidan habardor bo'lishi shart. - Tuzilgan va tasdiqlangan komissiya a'zolari tomonidan qabul qilinadi. - mazkur fan bo'yicha yakuniy nazorat semestrning oxirgi haftasi mobaynida o'quv-uslubiy boshqarma tomonidan tuzilgan qat'iy jadval asosida belgilangan auditoriyada og'zaki shaklida o'tkaziladi. - og'zaki shaklda olingan yakuniy nazorat javobi shu kunning o'zida jurnal, elektron tizim va qaydnomalarda aks ettilishi hamda talabalarga etkazilishi shart. 		<p style="text-align: center;">semestr davomida ajratilgan soatlar to'liq bajarilgandan so'ng</p>

8. Asosiy va qo'shimcha o'quv adabiyotlar hamda axborot manbalari
Asosiy adabiyotlar

№	Muallif	Adabiyot nomi	Nashr yili	Adabiyotning ARM dagi shifri	Adabiyotning ARM dagi inventar raqami	ARMdagi soni	ARM imzosi
1	Yusupova D	Aruz vazni qoidalari va mumtoz poetika asoslari.	2019				
2	Yusupova D	Aruz alifbosi	2015				
3	Исҳоқов Ё	Сўз санъати сўзлиги	2014				

4	Масъул муҳаррир Ш.Сирожиддинов	Алишер Навоий: қомусий луғат. 1-2-жилдлар	2016				
5	Болтабоев Ҳ	Шарқ мумтоз поэтикаси	2008				
6	Носиров О., Жамолов С., Зиуовиддинов М.	Ўзбек классик шеърляти жанрляри.	1979				
7	Орзибеков Р	Ўзбек лирик поэзиясида ғазал ва мусамман	1976				
8	Ҳожиаҳмедов А	Мумтоз бадиият малоҳати	1999				
9	Hojiyahmedov A	Aruz nazariyasi asoslari	2018				

Qo'shimcha adabiyotlar:

1. Исҳоқов Ё. Навоий поэтикаси. – Т.: Фан, 1983.
2. Орзибеков Р. Лирикада кичик жанрлар. – Т.: Ф.Ғулом, 1976.
3. Рустамов А. Навоийнинг бадиий маҳорати. Т.: Адабиёт ва санъат, 1979.
4. Ҳожиаҳмедов А. Навоий арузи нафосати. – Т.: Фан, 2006
5. Ҳожиаҳмедов А. Ўзбек арузи луғати. – Т.: Шарқ, 1998.
6. Ҳожиаҳмедов А. Мактабда аруз вазнини ўрганиш. – Т.: Ўқитувчи, 1995.
7. Қуронов Д., Мамажонов З., Шералиева М. Адабиётшунослик луғати. – Тошкент: Akadempnashr, 2013. – 406 б.

Internet saytlari

1. <http://www.kutubxona.uz>
2. <http://www.literature.uz>
3. <http://www.ziyonet.uz>
4. <http://www.alishernavoiy.uz>